

Hozzászólás a hitelezőket károsító cselekmények megtorlásáról szóló törvényjavaslatához.

Irta: *Novák Sándor* tanár, kamarai revizor.

A hitelezőket megkárosító cselekmények tényállásának kivizsgálásánál mindig könyvszakértői szemlére volt szükség. Ezen könyvszakértői vélemény, illetve tényállás összeállítása a kiindulópontja nemcsak a csődvagyon likvidálásának, vagy a kényszeregyesség megkötésének és lebonyolításának, hanem annak is, hogy a vagyonbukott követett-e el olyan cselekményeket, amelyek a hitelezők megkárosítását okozták és így megtorlást vonnak maguk után.

1. *A rendszeres könyvvezetés követelménye.*

A törvényjavaslat 2. §-ának 1. pontja büntettnek minősíti és 5 évig terjedő börtönnel kívánja sújtani azokat, akik *„kereskedelmi könyveiket úgy vezették, hogy azokból cselekvő, vagy szenvedő állapota, üzletének forgalma meg nem állapítható.“*

A fentebb közölt szöveggel azonos tartalmu eddigi törvények a következők:

A K. T. 25. §-a *„ügyleteit és vagyoni állását teljesen feltüntetik“.*

A büntetőtörvénykönyv 414. §. 4. bekezdése: *„azokból cselekvő vagy szenvedő állapota, vagy üzletének folyama kitűnik“.*

A bűnvádi perrendtartás 251. §-a: *„melyek a részéről kötött ügyleteket és vagyon állását teljesen feltüntetik“.*

Büntetőjogi törvénytár 28. fejezet 10. szakasz Kuria 333.638/899: *„a lefoglalt könyvek szakértők által vizsgálandók meg... kiderítendő a vádlott üzletének menete és forgalma“.*

A K. T. tehát azt kívánja a helyes könyveléstől, hogy a kereskedő *„ügyleteit és vagyoni állását teljesen feltüntesse“*; a büntető törvénykönyv azt hiányolja meg, ha a vagyonbukott úgy vezette könyveit, hogy *„azokból*

cselekvő és szenvedő állapota, vagy üzletének folyama ki nem tűnik“; a bünvádi perrendtartás a könyvszakértői szemle elé azt a feladatot tüzi, hogy állapítsa meg, vajjon vezetett-e a vagyombukott olyan könyveket „amelyek a részéről kötött ügyleteket és vagyoni állását teljesen feltüntetik“; a perrendtartás ezen intézkedésével kapcsolatosan keletkezett kuriai döntés ugyanezt a kötelezettséget úgy írja elő, hogy „a könyvek szakértőkkel vizsgálandók meg... kiderítendő a vádlott üzletének menete és forgalma“.

Ha mindezeket az előírásokat egymással összehangba akarjuk hozni, azt látjuk, hogy a törvényhozás intenciója mindenkor az, hogy a könyvekből megállapítható legyen egyrészt *a kereskedő vagyona*, tehát aktívái és passzívái és ezek összehasonlításából *a vagyon cselekvő, vagy szenvedő állapota*; másrészt megállapítható legyen, hogy *miképen alakult ilyenné a kereskedő vagyona*, tehát megállapítandó üzletének *forgalma*, üzletének *folyama* és *kötött ügyletei*.

Ha a könyvelő kereskedő szempontjából nézem a kérdést, világosan konstataálható, hogy a törvény nem kíván egyebet, mint azt, hogy a kereskedő „rendszeres“ könyvvezetést vezessen, vagyis olyant, amiből *vagyoni állapota ellenőrizhető és megállapítható és amelyből kitétnék üzletének menete és annak eredménye*. Mert nem rendszeres a könyvvezetés és nem elegendő a szóbanlévő bűncselekmények tényálladékanak megállapítása szempontjából az, ha a kereskedő olyan könyveket vezet, amelyekből vagyoni állapota csak „megállapítható“ de nem „ellenőrizhető“. Tulajdonképen a szóbanforgó súlyos bűncselekményeknél nemcsak az derítendő ki, hogy *mije van* a kereskedőnek, hanem az, hogy *minek kellene lenni*. Hasonlóképen nem elegendő az, ha a könyvekből a vagyoni állapoton kívül csak a *forgalom* állapítható meg, hanem nélkülözhetetlen az, hogy megállapítható legyen az *üzlet menete*, tehát történeti feljegyzése mindannak, ami a kereskedő vagyoni életében történt, egészen addig, amíg a szóbanlévő helyzetbe került.

Viszont a javslatban foglalt minősítések szempontjából még ez sem elegendő, hanem ki kell tenni annak is, hogy ezen üzletmenet kapcsán mik voltak a nyereségek és veszteségek, illetve költségek, vagy jövedelmek, mert csak ezek után állapítható meg a pazarlás, az üzletkörét meghaladó üzletkötés, a merész spekuláció stb., stb.

Ha a „rendszeres könyvelés“, — amit máskép általában *kettős könyvvitelnek* szoktak nevezni, — abszolút közismert volna, teljesen elegendő lenne, ha a törvény említett szövege helyett azt írnök, hogy „a meghatározott

cselekmény büntett, ha a kereskedő nem vezetett *rendszeres könyvvitelt*“.

A végrehajtási utasításnak, vagy a perrendtartás megfelelő kiegészítésének kellene előírni azt, hogy mik a kritériumai a rendszeres könyvelésnek. Ez előírásban a fentebb felsorolt főelveken kívül esetleg bizonyos formai előírások is tehetők. Ha azonban ezzel a megoldással nem elégedhetünk meg és magában a törvényszövegben óhajtjuk a rendszeres könyvelés követelményeit részletezni, akkor a szöveghez a következő mondatot kell fűzni „A cselekmény büntett ha a kereskedő könyveit (helyesebben könyvvezetését) *ugy vezette, hogy abból vagyona ill. annak cselekvő vagy szenvedő állapota nem ellenőrizhető és meg nem állapítható, továbbá üzletének menete, valamint annak eredménye* (nyereségei és veszteségei, jövedelmei és költségei) *ki nem deríthetők*“.

Csak egy szóval kívánok még rámutatni arra, hogy a törvény majdani szövegében mindenütt a „*könyvvezetés*“ vagy „*könyvvitel*“ szót kell alkalmazni, a „*könyvek*“ vezetése helyett, nehogy az a gondolat kísértsen, hogy a „*könyv*“-forma alapvető kritériuma a *rendszeres könyvvitelnek*, holott tudjuk, hogy ma már minden nagy bank, gyár és kereskedelmi vállalat, sőt a kisebbek is *szabadlaprendszerű* (esetleg kartotéka) könyvvezetést vezetnek, melyek az üzleti igényeket a könyvvitel rendszeresége szempontjából jobban elégítik ki.

2. A fizetésektelenség fogalma.

A tervezet 3. §-a kiterjeszti a vagyombukott fogalmát: „Vagyombukott a jelen törvény alkalmazásában az olyan adós, aki amiatt, mert tartozásai vagyontát meghaladják, vagy más okból fizetésektelenség, vagy aki fizetésektelenséget színl. A kereskedő — ideértve a kereskedelmi társaságokat is — akkor is vagyombukott, ha fizetéseit megszünteti“.

A törvényjavaslat szövege az eddigivel szemben több irányban teremt új helyzetet.

a) Eddig csak azokkal az adósokkal szemben kellett, vagy lehetett a hitelezőknek fellépni, akik vagy csődbe jutottak, vagy kényszeregyességbe mentek. Ezek oly közhirre tett események, amelyek mindenki figyelmét, de különösen a hitelezőkét az adós felé fordították. Ezzel meg volt adva a külső jel arra, hogy a közadós vagyoni állapotát, üzleti gestióját ellenőrizni kell és megállapítani azt, vajjon nem jutott-e bűnös uton ebbe a helyzetbe és nem károsította-e meg hitelezőit úgy, hogy az meg-

torlásra vár. Viszont a törvénytervezet jelenlegi szövegezése mellett vagyombukott az is, akinél bekövetkezett a fizetésképtelenség vagy fizetés megszüntetés bármelyik formája, anélkül, hogy ezt közadós magáról bevallaná kényszeregyezség vagy csőd kérése által. Ennek gyakorlati alkalmazása vagy abból a szempontból fontos, hogy kényszeregyezség, vagy csőd alkalmával azokat a cselekményeket is ezen törvényjavaslat hatásköre alá lehet és kell vonni, amelyeket vagyombukott akkor követett el, amikor még fizetésképtelenségét semmiképpen sem deklarálta, de amikor már a vagyoni ill. üzleti helyzetét tekintve, fizetésképtelen volt valamely formában. De alkalmazandó lesz ez a törvény akkor is, ha valamely hitelezővel támadt peres eljárás folyamán, melyben a hitelező megkárosítását panaszolja, megállapítást fog nyerni az, hogy a hitelező által panaszolt cselekményt, az adós fizetésképtelen állapotában követte el. Ebben az esetben azonban külön intézkedés volna szükséges arra, hogy ezekben, a hitelezők által panaszolt megkárosítási esetekben, mód legyen nemcsak a szóbanforgó cselekmény adatainak a könyvekből való kivizsgálására, hanem egyszerűen annak a szakértői megállapítására is, hogy az adós a cselekmény elkövetésének pillanatában fizetőképese volt-e vagy sem.

b) Ujat alkot a törvényjavaslat a fizetésképtelenség kérdésében, midőn vagyombukottnak jelzi a kereskedőt négy esetben:

1. ha tartozásai vagyonát meghaladják,
2. ha más okból fizetésképtelen,
3. ha fizetésképtelenséget szinlel,
4. ha fizetéseit megszünteti.

Ezen meghatározások közül formailag csak az első van konkretizálva azáltal, hogy a kereskedő tartozásának meg kell haladnia vagyonát. Előre is jelzem azonban, hogy ez a látszólagos *konkrét* meghatározás rendkívüli tág bizonytalanságot rejt magában.

A másik három meghatározás még sokkal határozatlanabb és részben egymást keresztező.

Azt mondja a javaslat, hogy vagyombukott az, akinek tartozásai meghaladják vagyonát és az is, aki „*más okból fizetésképtelen*“. Evvel nyilvánvalóan arra gondol, hogy vagyombukott az is, akinek vagyona ugyan fedezi a tartozásokat, de úgy immobilizálódott, hogy *szabad* vagyonából nem tudja teljesíteni fizetési kötelezettségeit. Ennek az esetnek azonban külső szimptomáit kellene megállapítani és pedig azért, mert a kötelezettségek nem teljesítésének különböző fokai vannak. *Az adós fizethet részletet; az adós prolongálhat; az adós szó nélkül adós*

maradhat és hagyja magát felszólítani; hagyja váltóit óvatolni stb., az adós elmarad az adófizetésekkel, egyéb közszolgáltatásokkal, adós marad a házbérrel, személyzet fizetéssel stb., amely jelenségek mind tulajdonképen az ő fizetéseképtelenségét igazolják, anélkül azonban, hogy a fizetések teljesítésében végkép megakadt volna és esetleg anélkül, hogy tartozásai vagyonát meghaladnák. Szükséges volna tehát annak megállapítása, hogy u. n. „más okból“ való fizetéseképtelenség, mikor tekintendő bekövetkezettnek?

Tulajdonképen ugyanezek a kérdések abban az esetben is, ha valaki fizetéseképtelenséget *szinlel*, ebben az esetben azonban a fentiek megállapítása még fontosabb, amennyiben a fizetéseképtelenséget *szinlelőnek* el kell menni a perek, foglalások, vagy végrehajtások bizonyos fokáig, amíg magáról *elhitetheti*, hogy ő fizetéseképtelen.

Vagyonbukott a kereskedő akkor is, ha fizetéseit *megszünteti*. Gyakorlatilag nem tudom elbírálni, hogy ez más esetben is lehetséges, mint a fentebbiekben, mert vagy megszüntette fizetéseit azért, mert tartozásai meghaladják vagyonát, akkor, hogy ugymondjam *mérlegszerűen fizetéseképtelen*, vagy megszüntette fizetéseit, azért mert „*más okból* fizetéseképtelen“, vagy megszüntette fizetéseit, mert nem fizetéseképtelen, hanem csak *szinleli* azt. Egyéb eset mármost el nem képzelhető.

Disztingváltni kellene a között, hogy a „*más okból*“ fizetéseképtelenség, miképen és mily stádiumban keletkezett. Nevezetesen az elmúlt nagy fizetéseképtelenségi időszakban a példák sorozata mutatta azt, hogy beállhat a fizetéseképtelenség *teljes aktív vagyoni helyzetben*, míg viszont tapasztalható volt az is, hogy vannak vállalatok, amelyek *mérlegszerű fizetéseképtelenség állapotában alakultak*, éveken keresztül fenn tudtak állani, hogy ugymondjam *szinlelt fizetőképességgel* és a fizetések megszüntetése, vagyis a tartozásoknak nem teljesítése csak akkor következett be, amikor a mérlegszerű fizetéseképtelenség már jóformán mélypontján volt.

Véleményem szerint, igen szoros határvonalat kellene húzni a „*más okból*“ fennálló fizetéseképtelenségek-nél a között, hogy ez a fizetéseképtelenség mérlegszerű *aktív* állapotban vagy *passzív* állapotban történik-e? A hitelezők legsúlyosabb megkárosítása éppen a *szinlelt fizetőképesség ideje* alatt történik.

A vagyonbukott minőségnek legtisztább megállapítása az, hogy az adós tartozásai vagyonát meghaladják. Azonban ez a meghatározás is csak elméletileg konkrét, gyakorlatilag mind *időbelileg*, mind *összege szerint* rendkívül tág.

A kereskedő vagyonának aktiv, vagy passzív volta nem állapítható meg abszolút mértékkel. A rendszeres könyvelés a vagyoni állapotot leltározás segítségével a vagyontárgyak és a kötelezettségek értékelése után az u. n. mérlegben foglalja össze.

A K. T.-nek nagyon szűkszavu utasítása van csak a vagyon értékelése szempontjából, amelyet az arany-mérleg rendelet fejezett ki csak némileg szabatosabban, amelynek azonban — az aranymérleget követő mérlegeknél — teljességgel eleget tenni nem lehet azért, mert az adózás kérdései is beleszólnak a mérleg elkészítésébe. Nem gondolok itt nyereségelrejtésére, hanem az adótörvényeknek azokra az intézkedéseire, amelyek bizonyos kedvezményt megvonnak az adózótól, akkor ha mérlegében az illető tétel másképp szerepel; jellegzetesen ilyen az árukészletnek arányosítás alapján való értékelése vagy az investált vagyonnak — eltekintve az avulástól — évenként egyazon összeggel való mérlegelése stb.

Hogyha tisztázni kívánjuk a mérlegszerű fizetési képtelenség fogalmát, tulajdonképpen tisztázni kell az egész mérlegkészítési problémát.

A K. T. csak azt írja elő és ma ez az általános gyakorlat is, hogy évenként készítenendő mérleg. Sőt áruüzletekben a minden második évben való leltározást is megengedi bizonyos körülmények között, úgy hogy esetleg csak kétévenként készül megbízható mérleg. Ennek az volna a logikus következménye, hogy a mérlegszerű fizetési képtelenséget a kereskedő, vagy kereskedelmi társaság csak akkor ismerhetné fel, amikor az évi mérleg elkészült. Dacára ennek, számtalan példát találunk arra nézve, hogy még részvénytársasági igazgatósági tagok vagyoni felelősségét is megállapították azon az alapon, hogy nekik, mint igazgatósági tagoknak a fizetési képtelenség beálltát *évközben* is észre kellett volna venniök. Ha tehát ily kötelezettség, vagy ily felelősségrevonás lehetséges, akkor nem elegendő a K. T.-nek az az előírása, hogy a kereskedőnek évenként kell mérleget készíteni, hanem expressis verbis elő kell írni azt, hogy a könyvet évközben, úgy kell vezetni, hogy az évi mérleghez viszonyítva legalább *következtethessen* a vagyoni állapotnak romlására.

További kérdés, hogy miképpen kell a kereskedőnek a fizetési képtelensége szempontjából *vagyonát értékelni*. Általánosan ismeretes dolog, hogy a mérlegkészítés szabályai és az értékelés elvei nem olyan világosan egyirányúak, hogy akár legmegbízhatóbb és leghozzáértőbb szakemberek is valamely nagy vállalat mérlegét teljesen egyformán állítanák össze, ha külön-külön dolgoznak.

Kétségtelen, hogy ezekben a mérlegekben eltérések mutatkoznának, különösen akkor, ha nem volna körülírva a mérlegkészítés célja.

Csak a legegyszerűbb disztinkciókat említem: más az értékelés módja

1. a rendes folytatólagos üzletmeneti évi mérlegeknél (*mérleg kontinuitás elvei alapján*),

2. a könyveléstől részben függetlenített vagyoni státusz összeállításánál az üzlet, vagy üzem működését figyelembe véve (dinamikai mérleg),

3. ugyanez tisztán tárgyi alapon a működő üzlettől függetlenül (statisztikai mérleg),

4. más az értékelés a vagyoni szétválás céljaira készítendő mérlegnél (dissolutio mérleg) és

5. más a várható likvidáció eredményeit visszatüköröző mérlegnél (liquidationalis mérleg).

Ezek közül általában az elsőre kell csak gondolni, vagyis arra a mérlegre, amit a kereskedelmi könyvvitel kontinuitása alapján évenként kell készíteni. Ennél a mérlegnél azonban nagy a lehetősége annak, hogy bizonyos aktív értékek nincsenek kellőképpen értékelve és az így kimutatott esetleges veszteség révén látszólagos passzív állapot jöhet létre, holott a valóságos státusz, amelyet fentebb 2. vagy 3. pont alatt említettem, még aktivitást jelent.

Lehet, hogy a mérleg aktív formát mutat és a fizetési képesség mégis bekövetkezett a vagyon immobilizálásánál. Ennek nem ritka folyamánva az, hogy a vállalatot likvidálni kell. Mire a likvidacionális mérleg elkészül, már a lebonyolítás költségeit és kötelezettségeit figyelembe véve, passzív állapot mutatkozik.

Szóval, amikor a törvényjavaslat vagyonbukottnak nevezi a kereskedőt, ha tartozásai az aktívákat meghaladják és — amikor a csődtörvény értelmében a kereskedő csődöt, vagy újabb eljárás szerint kényszeregyességet köteles maga ellen kérni, akkor ha a vagyoni passzivitás bekövetkezik, — pontosabban kellene előírni azt, hogy

1. *milyen elvek szerint* értékelt mérleg alapján tartozik a kereskedő a vagyoni passzivitást megítélni.

2. *milyen időközönként* tartozik ilyen mérleget, vagy tájékoztató vagyonkimutatást készíteni.

Véleményem szerint ennek módozatait pl. olyképen lehetne megállapítani, hogy

1. mindaddig, amíg a kereskedő, vagy iparos saját tőkéje meghaladja az üzletbe befektetett álló vagyonát (*investíciókat*) és meghaladja az igénybe vett idegen tőkét, addig a rendszeres könyvvitelen alapuló kontinuitásos üzleti mérleget tartozik csak készíteni, miután a

fizetése képtelenség és immobilitás ily esetben távolfekvő.

2. Mihelyt a kereskedő vagy iparos vagyona ezeknek a fenti követelményeknek nem felel meg, az üzleti könyvekben szereplő rendes kontinuitásos mérlegen kívül *vagyoni státust is* tartozik készíteni, amelyben vagyonát *a mérleg forduló napján való tényleges értékben kell felvenni*, kötelezettségeit pedig abban a mértékben, amennyi azok teljesítésére előreláthatóan szükséges lesz. Figyelembe kell venni azokat a kötelezettségeket is, amelyek egy esetleges felszámolás alatt felmerülhetnek. A mérlegszerű fizetőképesség tehát *ezen mérleg* alapján állapítandó meg.

3. Amennyiben a kereskedőnek, vagy iparosnak ily módon összeállított mérlege csak oly kis saját tőkét mutat ki, amely az igénybe vett hiteleknek pl. 20%-át, vagy az előző évi forgalomnak 10%-át, vagy az évi rezsiköltségeknek 50%-át nem éri el, akkor az ezt a mérleget követő évben legalább is *negyedévenként* tartozik mérleget készíteni. (A fenti %-ok bankoknál, ipari és kereskedelmi vállalatoknál, sőt azok különböző fajainál mások és mások.)

III. Összefoglalás.

Összefoglalva a mondottakat, nélkülözhetetlen a majdan eljáró bíróra és szakértőre, de még nélkülözhetlenebb a lelkiismeretes és gondos kereskedőre és iparosra az, hogy vagy magában a törvényben, vagy annak végrehajtási utasításában, vagy a kapcsolatos perrendben világosan legyen előírva 1. a rendszeres könyvvezetés kötelezettsége, vagyis olyan könyvelésnek bevezetése, amelyből a vagyoni állapot ellenőrizhető és megállapítható, az üzlet menete és eredménye felderíthető, 2. állapíttassók meg a fizetése képtelenség szempontjából a kereskedő mérlegkészítési kötelezettsége, *nehogy* utólag tudja meg csak, — amikor a baj már megtörtént, — hogy mit kellett volna cselekednie, hogy helyesen járjon el, hanem tudja előre azt, hogy mit kell tennie, hogyan kell vagyoni státusát a fizetőképesség szempontjából felülbírálnia és melyek azok a szimptomák, amelyeknek bekövetkezése esetében a vagyoni mérlegre való tekintet nélkül is a fizetése képtelenséget önmagával szemben konstatálnia kell.

Oly nagy követelmény az a kereskedő és iparos világgal szemben, hogy esetleg sok évtizedes munka után *önmaga* köteles saját maga felett itélkezni, hogy legalább arról kell gondoskodni a törvényhozásnak, miszerint ez az önmegejtés minél konkrétebb alapon történhessék.

Ha minderről nem történik kellő időben gondoskodás, akkor ezen törvényjavaslat gyakorlati eredménye nem az lesz, ami vele és általa céloztatott, t. i. a kereskedelmi és ipari élet tisztaságának fejlesztése és a hitelbiztonság növekedése. Ellenkezőleg: teljesen egyénileg, vagy jobbra, vagy balra fog billenni az igazság mérlege, mert az a mérő eszköz, amellyel ezt a cselekményt fel kell mérni és annak a mérésénél való alkalmazása nincs megállapítva s ennek folytán szabad lehetőség nyílik mind a mérték megválasztásában, mind annak alkalmazásában, ami csak újabb ijedtséget, idegességet és bizonytalanságot teremthet.

Megjelent a Magyar Törvények
Grill-féle kiadásában

Dr. Szende Péter Pál

Hiteltörvények első kötete:

Kereskedelmi törvény

Bevezetéssel ellátta:

Dr. Bozóky Géza

egyet. rendes tanár

A könyv ára kötve

24 pengő,

nagyobb alakban

27 pengő.